ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

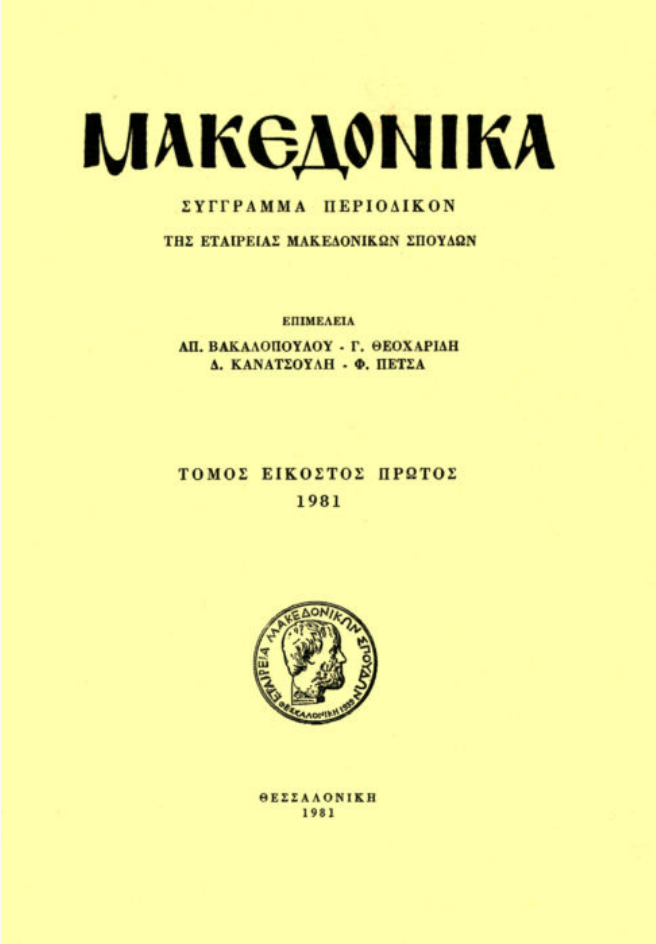
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ - Γ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗ
Δ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ - Φ. ΠΕΤΣΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ
1981

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1981

Μέγας Αλέξανδρος, 2300 χρόνια από τον θάνατο του

Γιάννης Π. Τουρατσόγλου

doi: 10.12681/makedonika.448

Copyright © 2014, Γιάννης Π. Τουρατσόγλου

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τουρατσόγλου Γ. Π. (1981). Μέγας Αλέξανδρος, 2300 χρόνια από τον θάνατο του. *Μακεδονικά*, *21*(1), 441–444. https://doi.org/10.12681/makedonika.448

ταχώρηση φωτογραφικῶν ἀναπαραστάσεων τῶν κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀπόψεων τῶν κτισμάτων.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ διατριβὴ τοῦ Γ. Γούναρη ἐκπληρώνει ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις τοὺς στόχους ἑνὸς ἄρτιου ἐπιστημονικοῦ ἔργου καὶ ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς μεταβυζαντινῆς τέχνης στὸ βορειοελλαδικὸ καὶ βαλκανικὸ χῶρο.

Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

Β. Ν. ΚΥΡΙΑΚΟΥΔΗΣ

Μέγας Ἀλέξανδρος, 2300 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του. Αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ καλαίσθητου τόμου-ἀφιέρωμα ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1980 στὴ Θεσσαλονίκη ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὡς 57ο δημοσίευμα τῆς σειρᾶς τῶν Ἐκδόσεων τῆς Μακεδονικῆς Βιβλιοθήκης, γιὰ νὰ τιμήσει τὴν μνήμη, τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ μεγάλου στρατηλάτη καὶ ὁραματιστῆ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πρόλογο τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας (σελ. ζ΄-ι΄) καὶ μιὰ Εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸν Δ. Κανατσούλη, ποὺ ἐξετάζει τὸ πολιτισιικὸ ἔργο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (σελ. ιγ΄-κδ΄), ὁ τόμος περιλαμβάνει καὶ δέκα ὀκτὼ ἄρθρα ἰσάριθμων ξένων καὶ ἑλλήνων μελετητῶν, προσκεκλημένων ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν εἰδικὰ γιὰ τὴν περίπτωση νὰ διαπραγματευθοῦν θέματα ἀναφερόμενα στὸν γιὸ τοῦ Φιλίππου.

Ὡστόσο, τόσον ἀπὸ τὸν Πίνακα Περιεχομένων, ὅπου οἱ σχετικὲς προσφορὲς παρατίθενται χωρὶς κάποια εἰδολογικὴ κατὰ ἑνότητες θεμάτων κατάταξη, ὅσο καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς τίτλους τῶν ἄρθρων, δὲν διαφαίνεται προσπάθεια τῆς ὑπεύθυνης συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ κοθορίσει ἐπακριβῶς ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἀρχὴ ἕνα συγκεκριμένο πρόγραμμα-πλαίσιο ἔρευνας κατὰ τομεῖς, ὥστε νὰ γίνει κατορθωτό, καὶ νὰ καλυφθεῖ ἡ πολυσχιδὴς προσωπικότητα καὶ ἡ πλούσια δραστηριότητα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξεταστοῦν οἱ παντοδαπὲς ἐπιπτώσεις τοῦ φαινομένου «Ἀλέξανδρος» στὴν διαμόρφωση τοῦ πολιτισμοῦ τῶν σύγχρονων τῆς ἐποχῆς λαῶν καὶ στὴν κατανόηση τοῦ ἔργου καὶ τοῦ χαρακτήρα πλήθους ἡγεμονικῶν μορφῶν ὡς καὶ τὸν 19ο μ.Χ. αἰώνα. Ἀφοῦ μόνον ἔτσι ἡ πολυδιάστατη, πρωτοφανὴς στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, σχεδὸν μυθικὴ μορφὴ τοῦ «κτίστου» μιᾶς νέας ἐποχῆς, θὰ ἀποκτοῦσε τὴ διαχρονική της ἀξία, καὶ ἀσφαλῶς θὰ εἶχε πραγματικὸ ἀντικείμενο ὁ ὑπότιτλος τοῦ τόμου-ἀφιέρωμα «230 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του». Ἔτσι, ἐνῶ ἀπὸ τὸ συλλογικὸ ἔργο ἀπουσιάζουν μελέτες ποὺ θὰ ἐξέταζαν τὸν Ἀλέξανδρο ὡς πρότυπο τῶν διαφόρων ἑλληνιστικῶν ἡγεμόνων, τῶν ρωμαίων στρατηγῶν καὶ αὐτοκρατόρων, τῶν βασιλέων καὶ πριγκήπων τῆς Ἀναγέννησης καὶ τῶν Νεωτέρων χρόνων (πρβλ. γιὰ παράδειγμα τὰ ἄρθρα καὶ τὶς μελέτες: D. Michel, Alexander als Vorbild für Pompeius, Caesar und M. Antonius, 1967 (Latomus 94) O. Weippert, Alexander-Imitatio und römische Politik in republikanischer Zeit. Διατριβὴ Würzburg 1972, A. Heuss, Alexander der Grosse und die politische Ideologie des Altertums. Antike und Abendland 4, 1954, 98 κ.ἑ. —G. Wirth, Alexander und Rom. Fondation Hardt Entretients 22, 1975, 200 κ.ἑ.— Alexander der Grosse in den Offenbarungen der Griechen, Juden, Mochammedaner und Christen. Deutsche Akademie d. Wissenschaften zu Berlin 1956, τόμος 3, κ.λ.), μελέτες σχετικὲς μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν πολιτισμῶν τῆς Ἀνατολῆς στὴ διαμόρφωση τῆς πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκτηση καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν ἑλληνικῆς Τέχνης (βλ. τὴν ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος πρόσφατη ἔκθεση στὸ Oriental Institute τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ

Σικάγου μὲ εὑρήματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς στὰ ἐρείπια τοῦ πυρποληθέντος ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο ἀνακτόρου τῆς Περσεπόλεως), ἢ ἀκόμη καὶ ἄρθρα ποὺ θὰ διερευνοῦσαν τὸ φαινόμενο τῆς ἀλεξανδρολατρείας στὴν Μακεδονία τοῦ Γ' μ.Χ. αἰώνα (πρβλ. γιὰ παράδειγμα J. Gagé, Alexandre le Grand en Macédoine dans la Ière moitié du III siècle ap. J-C. Historia 24, 1975, 1-16), τὴν παρουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸ Βυζάντιο καὶ στὸν νεοελληνικὸ κόσμο, παρατηρεῖται ἀντίθετα μιὰ ἀνισομερὴς διαπραγμάτευση ὁρισμένων καὶ μόνον θεμάτων, χωρὶς νὰ προσφέρεται μιὰ κάποια συγκεκριμένη ἐξήγηση γιὰ τὴν προτίμηση αὐτή.

Ἀποτέλεσμα: Στὰ τέσσερα ἄρθρα ποὺ ἀναφέρονται στὴν παρουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὸν ἑλληνοϊνδικὸ πολιτισμὸ (Saifur Rahman Dar, Toilet Trays from Gandhara and Beginning of Hellenism in Pakistan, σελ. 49-87, Θ. Σαράντη, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἄπω Ἀνατολή, σελ. 89-106, Ahmad Hasan Dani, In the Footsteps of Alexander the Great, σελ. 117-130 καὶ J. Borchhardt, Alexander und das Königsornat, σελ. 189-198), μόνον ἕνα ἀντιπαρατίθεται ἀπὸ τὸν κύκλο: «Ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Τέχνη» (P. W. Lehmann, A new Portrait of Alexander the Great, σελ. 183-187), καὶ στὰ τρία ποὺ διαπραγματεύονται τὸ πολιτιστικὸ ἔργο του (Δ. Κανατσούλη, Τὸ πολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου σελ. ιγ'-κδ', P. Pédech, L'expédition d'Alexandre et la science grecque, σελ. 135-156 καὶ Fr. Schachermeyer, Alexanders Weg in die Zukunft, σελ. 1-19), ἀντιστοιχοῦν δύο μὲ θέμα τὸν μύθο ποὺ δημιουργήθηκε γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του (P. Collart, La legende d'Alexandre à Philippes, σελ. 21-25 καὶ Ἀ. Λώλου, Ἡ δῆθεν αἰθιοπικὴ καταγωγὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) καὶ ἕνα τὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ (Δ. Κανατσούλη, Ἀλληλογραφία Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιπάτρου σελ. 107-116). Ἡ Γλωσσολογία ἐκπροσωπεῖται μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ E. Çabej, Der Name «Alexander» in der albanischen Volkssprache, σελ. 157-159, οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις (καὶ ἀπὸ αὐτὲς μόνον ὅσες ἔλαβαν χώρα στὸν χῶρο τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἷμου) μὲ δύο ἄρθρα (A. Fol, La route d'Alexandre le Grand en Thrace au printemps de 335 av.n.è., σελ. 131-133 καὶ N. G. L. Hammond, The March of Alexander the Great on Thebes in 335 BC, σελ. 171-181), ἐνῶ τὸν ἴδιο τὸν μακεδονικὸ στρατὸ ἀφοροῦν τρία ἄρθρα (G. T. Griffith, «Λευγαίαν» at Arrian An. 2.9.3, σελ. 161-170, Δ. Σαμσάρη, Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὀργάνωση τοῦ στρατοῦ του, σελ. 199-229 καὶ Minor M. Markle III, Weapons from the Cemetery at Vergina and Alexander's Army, σελ. 243-267). Τέλος μὲ τὴν παιδεία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀσχολεῖται τὸ ἄρθρο τοῦ Θ. Σαρικάκη, Οἱ πρὸ τοῦ Ἀριστοτέλους διδάσκαλοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, σελ. 231-241 ἐνῶ «ἄστεγη» παραμένει ἡ μελέτη τοῦ Ἀ. Τσοπανάκη, Ὁ Ἀλέξανδρος στὸν Ὕφαση, σελ. 24-47, μᾶλλον φιλοσοφικὸ δοκίμιο μὲ ἀφορμὴ τὸν Ἀλέξανδρο (;), ὁπωσδήποτε ὅμως ἐνδιαφέρουσα θεώρηση τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Ἡ ἔλλειψη συντονισμοῦ στὴν ἐπιλογὴ καὶ κατανομὴ τῶν θεμάτων καὶ ἡ διαπραγμάτευση τοῦ ἴδιου ἢ παραπλήσιου ἀντικειμένου ἀπὸ περισσότερους τοῦ ἑνὸς μελετητὲς ἔχει ἀναπόφευκτα καὶ μιὰ ἐπιπλέον δυσμενῆ γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ ἔργου ἐπίπτωση, ἀφοῦ ὁρισμένες φορὲς τὰ ἴδια γεγονότα παρατίθενται καὶ σχολιάζονται σὲ περισσότερες τῆς μιᾶς περιπτώσεις. Παράδειγμα: Τὸ γνωστὸ θέμα-πρόβλημα τῆς προσκυνήσεως-θεοποιήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου (τὶς νεώτερες ἀπόψεις περὶ τοῦ ὁποίου φαίνεται νὰ ἀγνοοῦν οἱ περισσότεροι ἀπὸ ὅσους στὸν τόμο ἀναφέρονται σ' αὐτὸ) ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Δ. Κανατσούλη (σελ. ιζ' κ.ἑ.), τὸν Ἀ. Τσοπανάκη (σελ. 41 κ.ἑ.) καὶ τὸν Δ. Σαμσάρη (σελ. 205-208).

Ὁ τόμος, ὅπως ἀναφέρθηκε, περιλαμβάνει δέκα ὀκτὼ μελέτες —μαζὶ μὲ τὴν Εἰσαγωγή, δέκα ἐννέα. Ἀπὸ αὐτές, πραγματικὰ πρωτότυπες, μελέτες δηλαδὴ ποὺ χαρακτηρίζονται γιὰ τὴν συμβολή τους στὴν ἐπίλυση προβλημάτων τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας περὶ τὸν Ἀλέξανδρο ἢ γιὰ τὴν παρουσίαση καὶ διαπραγμάτευση νέου ὑλικοῦ, θὰ μποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν ὁπωσδήποτε οἱ μελέτες τοῦ Saifur Rahman Dar (παρουσιάζει καὶ ταξινομεῖ σὲ σύνολα κατὰ εἰκονογραφικὰ θέματα ποὺ προσπαθεῖ νὰ χρονολογήσει, τοὺς ἑλληνιστικῆς ἐμπνευσης ἀνάγλυφους λίθινους «δίσκους καλλωπισμοῦ» ἀπὸ τὴν Gandhara), τοῦ Δ. Κα-

νατσούλη (ἐπανεξετάζει μὲ κριτικὸ πνεῦμα τὶς συγκεντρωμένες ἀπὸ παλιὰ πηγὲς τὶς σχετικὲς μὲ τὴν μαρτυρουμένη ἀλληλογραφία μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιπάτρου), τοῦ P. Pédech (σὰν ἄλλος «βηματιστὴς» παρακολουθεῖ τὸν ἱστοριοδίφη Ἀλέξανδρο καὶ ἀπαριθμεῖ σὲ ἑνότητες τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἑλλήνων ἐπιστημόνων τῆς ἀκολουθίας του), τοῦ G. T. Griffith (προτείνει τὴν ἔξυπνη διόρθωση τοῦ χωρίου «Λευγαίαν καλουμένην (ἶλην)» τοῦ Ἀρριανοῦ, Ἀν. 2.9.3, σὲ «Λυγκίαν»), τῆς Ph. Lehmann (ἀναγνωρίζει πορτραῖτο τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τὸν Σκόπα σὲ προτομὴ στὸ ἐσωτερικὸ φατνώματος ἀπὸ τὸ Πρόπυλο τοῦ Τεμένους τῶν Μεγάλων Θεῶν στὴν Σαμοθράκη), τοῦ J. Borchhardt (ἀσχολεῖται μὲ τὴν τυπολογία τοῦ «βασιλικοῦ διαδήματος» ποὺ ἔφερε ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἀνακήρυξή του σὲ βασιλέα τῆς Ἀσίας), τοῦ Al. Fol (προτείνει τὴν κατὰ μῆκος τοῦ Ἔβρου ὁδό, ὡς ὁδὸ εἰσελάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Θράκη τὸ 335 π.Χ.). Τὸ ἄρθρο του N. G. L. Hammond, στὴν πραγματικότητα εἶναι ἀνάπτυξη τῶν θέσεών του στὸ βιβλίο του Alexander the Great King, Commander and Statesman, 1980, ἐνῶ ἐκεῖνο τοῦ Minor M. Markle III, λεπτομερέστερη παρουσίαση τῶν ὅσων ἀνακοίνωσε στὸ συνέδριο τῆς Washington τὸ 1980, καὶ ποὺ πρόκειται νὰ δημοσιευτοῦν στὸν προσεχῆ τόμο τῶν Studies in the History of Art τῆς National Gallery. Οἱ ὑπόλοιπες μελέτες, στὴν πλειονότητά τους, ἐπαναλαμβάνουν ἢ στὴν καλύτερη περίπτωση, συνοψίζουν γνωστὰ συμπεράσματα καὶ θέσεις (π.χ. ἡ περίπτωση τοῦ ἄρθρου τοῦ Σαράντη). Τὸ ἄρθρο, τέλος, τοῦ Ahmad Hasan Dani εἶναι ἀπράδεκτο: μεταφράσεις τοῦ Ἀρριανοῦ, γιατὶ περὶ παραθέσεως ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸ ἔργο του εἶναι ὁ λόγος, ὑπάρχουν καλύτερες.

Μερικὲς παρατηρήσεις σὲ ὁρισμένες ἀπὸ τὶς ἐπὶ μέρους προσφορές:

Ὁ Saifur Rahman Dar (σελ. 56 κ.ἑ.) θὰ ἦταν σκόπιμο, ἂν ὄχι προτιμότερο, στὰ πρότυπα τῶν λεγομένων «δίσκων καλλωπισμοῦ» τῆς Gandhara νὰ προσέθετε καὶ τὰ πήλινα «ἐμβλήματα» τῶν ἑλληνιστικῶν πήλινων πυξίδων ἀπὸ τὸν μακεδονικὸ καὶ τὸν θεσσαλικὸ χῶρο (πρβ. τελευταῖα συγκεντρωμένα καὶ γνωστὰ ἀπὸ παλιὰ παραδείγματα μὲ βιβλιογραφία στὸ βιβλίο τῶν Στ. Δρούγου-Γ. Τουράτσογλου, Ἑλληνιστικοὶ λαξευτοὶ τάφοι Βεροίας. Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, ἀρ. 28, Ἀθήνα 1980, 163-167, πίν. 69-72) ἢ καὶ τὰ παρόμοια σὲ κοσμήματα καὶ σκεύη ἀπὸ πολύτιμο ὑλικὸ (πρβ. Στ. Δρούγου-Γ. Τουράτσογλου, ὅ.π.), ἀφοῦ καὶ πλησιέστερα πρὸς τοὺς «δίσκους» ποὺ παρουσιάζει, βρίσκονται, καὶ λόγω καταγωγῆς τους (μακεδονικά), φυσικὸ εἶναι νὰ χρησίμευσαν αὐτὰ κυρίως ὡς «ὑποδείγματα» γιὰ τὶς ἀπομιμήσεις-παραλλαγές τους. Ὅσον ἀφορᾶ στὸν ὅρο «Κάλυκες τῆς κοροπλαστικῆς» ποὺ χρησιμοποιεῖ (σελ. 57) γιὰ τὰ πήλινα, σὲ σχῆμα κάλυκα ἄνθους, δημιουργήματα τῆς κοροπλαστικῆς, συνήθως μὲ ἕναν ἢ σπανιώτερα μὲ περισσότερους Ἔρωτες στὸ ἐσωτερικὸ (πρβ. Γ. Τουράτσογλου, Μιὰ «Ἀρεθούσα» καὶ ἄλλα πήλινα εἰδώλια ἀπ' τὴ Χαλκιδικὴ στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης, BCH XCII, 1968, 56-70 καὶ 71 εἰκ. 8-14 καὶ πίν. XIII, ποὺ εἶναι καὶ ἡ σωστὴ παραπομπή), αὐτὸς ὀφείλεται σὲ παρεξήγηση τῶν ὅσων συμβουλεύτηκε.

Ἡ ἄποψη τοῦ N. G. L. Hammond, Alexander the Great. King, Commander and Statesman 1980, 45 κ.ἑ., τέλειου γνώστη τοῦ μακεδονικοῦ καὶ ἠπειρωτικοῦ χώρου, σχετικὰ μὲ τὴν ὁδὸ ποὺ ἀκολούθησε ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Θράκη τὸ 335 π.Χ., διὰ τῶν στενῶν δηλ. τοῦ Ροῦπελ, φαίνεται πειστικώτερη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ A. Fol. (σελ. 131 κ.ἑ.): Ὁ αἰφνιδιασμός, ἄρα καὶ ἡ ἐπιλογὴ καὶ τῶν περισσότερο δύσβατων, πλὴν ὅμως συντομοτέρων ὁδῶν, ἦταν πάντα ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς στρατιωτικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Θ. Σαράντης (σελ. 89 κ.ἑ.) φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ, γι' αὐτὸ καὶ δὲν συμπεριλαμβάνει στὴν βιβλιογραφία ποὺ παραθέτει, τὰ βιβλία τῶν D. Sellwood, An Introduction to the Coinage of Parthia 1971 καὶ M. Mitchiner, Indo-greek and Indo-scythian Coinage, I-IX, 1975-1976, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄρθρο τῶν Ε. Παναγιωτίδου-Μ. Οἰκονομίδου, Συλλογὴ Ἰ. Βασιλείου,

ΑΔ 28, 1973, σελ. 71-96, ὅπου μὲ νέα στοιχεῖα ἐπιχειρεῖται ἀναχρονολόγηση πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἐπίγονους βασιλεῖς καὶ δυνάστες τῶν νέων χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁρισμένα ἀπὸ τὰ τυπογραφικὰ λάθη, ἡ παράθεση τῶν ὁποίων ἐδῶ μόνον ὡς δείγματος χάριν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, δὲν δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ὀφείλονται πάντοτε στὸν «δαίμονα τοῦ τυπογραφείου»: Στὶς σελ. 55 καὶ 56 τὸ ὄνομα τοῦ ἄγγλου αἰγυπτιολόγου F. Petrie μετατρέπεται σὲ Pertri, στὴν σελ. 76 ὑποσ. 7 ὁ σωστὸς τίτλος τοῦ βιβλίου τῆς S. Mollard-Besques εἶναι Catalogue raisonné des figurines en terre-cuite, grecs et romains..., στὴν σελ. 68 ὑποσ. 1 τὸ Repertoire πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ Répertoire, τὸ zur Hunmanität τῆς σελ. 225 ὑποσ. 3 θὰ πρέπει νὰ γίνει zur Humanität, καὶ τὸ Eifensucht τῆς σελ. 19, Eifersuct. Ἡ παραπομπή, τέλος, ἀρ. 1 τῆς σελ. 267 θὰ πρέπει νὰ ἔχει ὡς ἑξῆς: Andronicos (above, p. 257 n. 1) 91-107. Πρωτότυπο τὸ Greeceland (sic) τῆς σελ. 59 ἀντὶ τοῦ Greece ἢ τοῦ Mainland Greece. Ἄτυχο καὶ τὸ ἐμφανὲς λάθος στὸν τίτλο τοῦ ἄρθρου τοῦ A. Fol (σελ. 131) ποὺ δίνει τὴν ἐντύπωση εἰσαγωγῆς νέου τρόπου χρονολόγησης, ἀντὶ τοῦ ἀγαπητοῦ στὶς σοσιαλιστικὲς χῶρες av(ant) n(otre) è(re).

Στὸν τιμητικὸ τόμο-ἀφιέρωμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν γιὰ τὰ 2300 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ παρένθετοι πίνακες φωτογραφιῶν, καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἔγχρωμος πρὶν ἀπὸ τὴν σελίδα τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου στὸ ἐσωτερικό, μὲ τὸ πορτραῖτο τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸ Μουσεῖο Πέλλας, ἀποδίδουν σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ τὰ ἀπεικονιζόμενα. Ἀντίρρηση στὸ κατὰ πόσον ὁ χάρτης μετὰ τὴν σελ. 176, μὲ τὴν πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Θήβα, γραφικὴ ἀπεικόνιση τῶν ὅσων ὑποστηρίζει στὸ ἄρθρο του ὁ N. G. L. Hammond, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ εἶχε σχεδιαστεῖ ὄχι ὡς σκαρίφημα ἀλλὰ μὲ τὴν μορφὴ μὲ τὴν ὁποία ἐμφανίζεται στὸ βιβλίο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἄγγλου ἱστορικοῦ γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο (βλ. παραπάνω).

Ἡ ἔλλειψη, τέλος, εὑρετηρίων κυρίων κλπ. ὀνομάτων, πραγμάτων καὶ τοπωνυμιῶν, ἀλλὰ καὶ φωτογραφικῶν πινάκων, ἀσφαλῶς δὲν εἶναι πρὸς ὄφελος τοῦ ἀναγνώστη.

Νομισματικὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω κριτικὴ τοῦ κ. Τουράτσογλου ἡ Ἐπιτροπὴ ἔχει νὰ παρατηρήσει τὰ ἑξῆς: Τὰ ἄρθρα τοῦ τόμου συγκεντρώθηκαν μὲ μεγάλη δυσκολία καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκφράζει ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ τὴ λύπη της, γιατί, παρὰ τὶς ἔντονες προσπάθειες ποὺ κατέβαλε γιὰ τὴ συγκέντρωση ὑλικοῦ ἀντάξιου πρὸς τὴ μεγάλη προσωπικότητα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα, δὲν βρῆκε τὴν προσδοκώμενη ἀνταπόκριση κυρίως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἐπιστήμονες. Ἔτσι ἡ Ἐπιτροπὴ ἀναγκάστηκε νὰ περιοριστεῖ στὶς λίγες ἐργασίες ποὺ ἔλαβε κατὰ ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ νὰ μὴ μπορέσει νὰ τὶς κατατάξει κατὰ εἰδολογικὰ θέματα ἰσομερῶς, ὅπως ἦταν τὸ ἀρχικό της πρόγραμμα. Ἔτσι κατέληξε στὴν ἀπόφαση νὰ δημοσιεύει τὶς ἐργασίες κατὰ τὴ σειρὰ παραλαβῆς τους. Ὡς πρὸς τὴς παρατηρήσεις τοῦ κ. Τουράτσογλου γιὰ τὴν ἔλλειψη εὑρετηρίων, ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν θεώρησε αὐτὰ ἀπαραίτητα, λόγω —δυστυχῶς— τῆς μικρῆς ἐκτάσεως τοῦ τόμου.